

ԲԱՆԱՍՏԵԼՄՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

(ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ)

(Շաբ. տես Բազմավեպ, 1928, էջ 13)

Փերթոզները կը խօսին յաճախ մեզի ոչ թէ անպատեհառ բան մ'ընալու, զաղափար մը արտայայտելու համար, այլ կայծեն բառերու կարծած, անսնձնական, համադրող մարմիններուն կառչած՝ պաղատագին հայցելու համար իրենց թափանցաշող հոգիին յայտնութիւնը, իրենց թագուն սրտին հրայրը, իրենց մէջ բաթախող յոյսին անդոհական երազը, իրենց խորհրդաւոր ներաշխարհին արեւը, իրենց կորուսեալ տաճարին աստուածը։

Բանաստեղծն ամբողջ տեսիլքն ունի իրականութեանց խորհուրդին, որուն մէջ ամէն պատկեր առանձնայայտուկ երեւոյթ մը կը ստանայ անոր անթուելիօրէն կրկնուող հոգիին ցոլացումին։

Ան՝ թէ ինչ կ'ըսէ թակոր։

«Փերթոզն բառերն ունի իմաստներ մէկէ աւելի,
«Եւ անոնց մէջն ամէն ոք իրեն ուզածը կ'ընտրէ»։

Եւ ուրիշ բանաստեղծ մը Francis Vié-
lé Griffin.

«Ինչ կ'ըսէին այնքան քաղցր բառերով,
«Իր միջեւ իսկ կցատոր՝ կ'աղբեցնէին մեզ»։

Ամբողջ բուրուճնաւէտ ծաղկաքաղ մը կարելի է ընել այս օրինակներէն որոնք բանաստեղծներու հոգիին պարտէզը կը զարդարեն անմահական գարունով։

Բայց անա՛ թակորն է դարձեալ սա երգին աստուածը։

«Պէ՛ն առնն երբեք չուզցին զիստն իմաստն երգերուն
«Ձոր դուն կ'երգէիր»։

«Ձայնս գոհ էր լոկ եղանակներէն անոնց քաղցրաւոր,
«Ի՛ն սիրտս ալ պարեն՝ անոնց կշռոյթին վերայ չափ-
ուած միշտ»։

«Ես անմահ երբեք ցեղի պատմեցի,
«Ի՛ն զեղուն սիրտէս կը յորդի ամբողջ գաղտնիքն հիմա»։

«Ինձի կը հաքցնեն որ ըսեմ իրենց գաղտնիքն երգերուն,
«Բայց արդեօք ի՛նչպէս պատասխան մը տուի»։

«Ի՛ն կրնայ զիստալ, ո՛վ կրնայ զիստալ...
«Ի՛ն կ'երթան անոնց արձամարձանքով»։

«Բայց, Տէ՛ր իմ, զոն հոս կը ժպտիս ինծի...»

Եւ հարկ է մտքին լուել՝ ունկնդրելու համար գաղտնիքին որ սրտէն կը բոխի։

« Բանաստեղծութիւնը, կ'ըսէ Փարլայլ,
լուութեան ու խօսքին համադրեալ արարքն է »։

Խօսքը, երգը, դիւթեզը հոգիին, և լուութիւնը մտքին համար։

Ամէն ինչ, ամէն ինչ քերթուածի մը մէջ, բառերը, մոռածուճները պէտք է նըւազաւոր ըլլան։

այս պայմանով միայն քերթողը պիտի կարենայ հաղորդականութիւն ստեղծել, պարզել բնութեան խոր հուրդները, միաւորել տարրերը և լուութեան ժամանակի մը մէջ միջոցին սպիտակ թեւաքաղումը շրջագծել իր հոգիին շուրջ։

Ամէն ինչ իսկական գեղեցկութիւն մ'ունի որ ծածկուած է իր մէջ, աստուածի մը սիրտը կը մրափէ ամէն առարկայի մէջ, պէտք է հասնիլ անոնց։ ու բանաւ ստեղծին, արուեստագէտին տրուած է իրազործել այս անպատում հրաշքը։

Ձայններու և պատկերներու իրերայաշող ծիփանք մը կայ բառերուն մէջ, գաղտնորէն լսելի մեղեդի մը որուն բազմալար ներդաշնակութիւնը կը յօրինէ բանաստեղծը տիեզերքի ստեղծագործական կշռոյթով, և իր գայութեամբ ան կ'ընդունի իրերուն և անոնց արտայայտութեան կրկնումը իր ներքին հայելիին մէջ հաւաքաւոր գիծերով։

Այսպէս է որ բառերը, ձայնները, պատկերները մեր մէջ կը բանան աշխարհ մը որ աւելի անհուն է քան տեսանելին։

« Կը հարցնէի ինքրիքնս թէ՛ նուազը միակ օրինակը չէր կարելիութեան մը որ է հոգիներու հաղորդակցութիւնը, եթէ զոյութիւն ունեցած չըլլային լեզուի գիւտը, բառերուն կազմութիւնը, գաղափարներուն վերլուծումը։ Անիկա հետեւանք չէ ունեցած, մարդկութիւնը մտած ըլլալով տարբեր ուղիներու՝ բարբառին ու գիրին ճամբուն մէջ, բայց այս վերադարձը դէպ ի անվերլուծելին այնքան զգլխիչ էր, որ այս դրախտէն ելքին՝ աւելի կամ պակաս գաղափարական էակներու հետ ունեցած շփումս ինծի կը թուէր տարօրինակօրէն անիմաստ » (Marcel Proust). և ինքն է դարձեալ որ կը խօսի Du côté de chez Swan գրքին մէջ ոտանաւորներու մասին և որոնք այնքան գեղեցիկ են որքան ոչինչ կ'արտայայտեն։

Որովհետեւ ներաշխարհի կանչեր են անոնք, անհունութեան ճնարին վրայ անտեսանելի մատներու տակ հնչող թրթրոտներ:

«Ոտանաւոր մը կրնայ ունենալ զրեթէ բոլորովին մերկ և առանձին գեղեցկութիւն մը, գաղափարներէն և պատկերներէն անդրանցնող և անոնցմէ առկախ» (Tristan l'Hermite):

Բանաստեղծական զգայարանը մը կայ ուրեքն որուն շնորհիւ մենք կ'ունկնդրենք ներքին յարակցական մեղեդիներու որոնք ամենամտերիմ գեղեցկութիւնները, որոնք անսահման կեանքը կ'արտայայտեն:

Հարցնենք անոնց, քերթողներուն, թէ ինչ է այն գաղտնիքը որով իրենք շարունակական, անվերջանալի յարակցութեան մէջ են իրենց հոգիին հետ:

Shelley. «Բանաստեղծը սրտակ մըն է խաւարին մէջ երգող՝ հրապուրելու համար իր առանձնութիւնը: Անոր ունկնդիրները կը նմանին մարդերու որոնք հոգեզմայլ կը լսեն մեղեդին անտեսանելի նուազածուի մը. անոնք հրապուրուած են և յուզուած, բայց չեն գիտեր թէ ուրկէ՛ կու գայ մեղեդին, և թէ ինչո՞ւ կախարդուած են իրենք»:

Դարձեալ ինքը Shelley. «Ո՛հ ոք կըրնայ որ և է տեղ բանաստեղծութիւն զըտնել եթէ իր մէջ չի կրեր անկէա»:

Mallarmé. «Երբ կը նստիմ քերթուած մը զրելու համար, ինչ որ յաճախ կը տեսնեմ նախապէս, նուազաւոր տարրն է (բառերու երգիչ հոգին) ու ո՛չ թէ նիւթին պայծառ յղացումը որուն համար շատ անգամ հաշտ չեմ ըլլար ինքնիրենս հետ»:

Shiller. «Նախ և առաջ հոգիս լեցուն կ'ըլլայ երաժշտական տրամադրութեամբ մը, բանաստեղծական մտածումը վերջն է որ կու գայ»:

Պատահն կը խօսի այն քուրմերուն վերայ որոնք պարին խելայեղ շարժումներուն մէջ իրենք զիրենք կը մոռնան: Անոնց կը նմանցնէ բանաստեղծները որոնք նըւազին, կշռոյթին մէջ միայն կը ստեղծեն գեղեցիկ երգեր: «Բանաստեղծը թեթեւ,

թեւաւոր, նուիրական էակ մըն է որ չի կրնար առանց երեւակայութեան՝ ինքզինքը մոռնալ, ինքը չէ որ այնքան ըսքանչիկ բաներ կ'ըսէ մեզի: Աստուած է որ կը խօսի անոր բերնէն: Բանաստեղծը թարգմանն է աստուածներուն»:

Եւ հա՛ւ թէ ինչպէս Reiner Maria Rilke կը սահմանէ բանաստեղծութիւնը. «Շատերու կարծածին հակառակ՝ ոտանաւորները զգացումներ չեն, այլ փորձաւոր իրենք: Միայն մէկ տող զրելու համար՝ պէտք է տեսած ըլլալ շատ մը քաղաքներ, մարդիկ ու շատ մը բաներ: Պէտք է ճանչնալ անասունները, զգալ թռիչքը թռւորներուն, ու զիտնալ թէ ինչ շարժումով կը բացուին առաւօտուն ծաղիկները, Պէտք է կարենալ վերյիշել ճամբաներ անծանօթ վայրերու մէջ, անակնկալ հանդիպումներ, մեկնումներ որ երկար առտին կը մօտենային, մանկութեան օրեր որոնց խորհուրդը դեռ չէ լուսաւորուած, ծնողքը զորս պէտք է վշտացնէիր ուրախութեան մը կարծած որ կու գար անոնցմէ և որ անհասկնալի էր քեզի, մանկութեան հիւանդութիւններ որ այնքան տարօրինակ կերպով կը յայտնուէին, այնքան խորունկ ու մտահոգիչ փոփոխութիւններով լեցուն. անցեալ օրեր հանդարտ և ինքնամփոփ սենեակներու մէջ, առաւօտներ ծովափին վրայ, ծովեր, ճամբորդութեան գիշերներ որ կը սարսափեն շատ վեր ու կը թռչէին բոլոր աստղերին հետ: Ու բաւական չէ նոյն իսկ մտածել այս ամենուն վրայ: Յիշատակներ պէտք է ունենալ սիրոյ շատ մը գիշերներէ մէկը միւսին չնմանող: Երկունքի ճիգեր ու թեթեւ, ճերմակ, մրափող ծննդականներ որ կը գոցուէին դարձեալ... Ու պէտք է նաև հսկած ըլլալ մահամբժներու մնալին, սենեակին մէջ բաց պատուհանով՝ ուրկէ ընդհատօրէն դուրսի ձայները կու գան: Ու դեռ բաւական չէ յիշատակներ ունենալը: Պէտք է կարենալ ծածկել գառնը մոռացութեան քողին տակ, երբ անոնց թիւը շատ մեծ է, և ունենալ մեծ համբերութիւնը սպասելու անոնց ինքնա-

բեր գալուստին, որովհետև յիշատակները դեռ իրենց ալ բանաստեղծութիւնն չեն:

«Այն ատեն միայն, երբ անոնք մեր մէջ կ'ըլլան արիւն, հայեացք, շարժում, երբ այլևս կը կորանցնեն իրենց անունը, ու չեն զանազանութիւն մեր ինքնութենէն, այն ատեն միայն կրնայ պատահիլ որ շատ հազուադէպ վայրկեանին մը անոնք մէջէն յառնէ ոտանաւորի մը առաջին բառը...»:

Եւ հոս է արդէն հրաշքը, սպասուած յաւուրութիւնը որ կեանք պիտի տայ մեր յիշատակներէն անոնց միայն որոնք իրենց մէջ թագուն կը պահէին կեանքին անսահման խորհուրդը, լոյսին ոսկեղէն սարսուռը որ մարած կը թուէր մեզի, օրերու պսակէն ինկած այն վարդը՝ զոր ահա կը տեսնենք ժպտուն հրեշտակի մը ձեռքին մէջ, մեր արցունքը որ վերստին կը շողայ ուրախութեան ծաւի խորունկ աչքերէն, մեր Յոյսը որ յետադարձօրէն կը ծաղկի, մեր երազը որուն դարձեալ կը հաւատանք:

Հրաշքներուն հրաշքն է ասիկա, և անոր պարզացումը պիտի կատարուի միայն մեր հոգիներուն մէջ, մեր ներաշխարհի արեւին տակ ուր ծաղիկները պիտի ըսեն մեզի իրենց շափրակներուն խորհրդաւոր շարժումը, և թռչունները իրենց թռիչքին մէջ պիտի ընդգոգեն մեր միջոցին ու ժամանակին թախանձոտ յանգրութիւնը...:

Վերջացնելէ առաջ, քակելէ առաջ դրասանզը զոր հիւսեցի ծաղիկներով, ոսկիով, լոյսով հոգիներու վերասլաց խորանին, ունկնդրել կու տամ ձեզի երգ մը որ ահաւասիկ:

«Թագաւոր, ձմրան գիշերներ, երբ մեծ կրակի մը շուրջ դուն և ընկերներդ սեղան էք նստած, կը պատահի որ ճնշող կ'մղուր լուսամուտէն ներս գայ: Ան կ'անցնի սեղանին վերեւէն ու միւս կող-

մէն դուրս կ'ելլէ: Բայց ո՞ր էր անիկա ներս մտնելէ առաջ: Եւ երբ դուրս է հիւսա գիշերին մէջ ու փոթորիկին, թնշ կ'ըլլայ: Ո՛չ որ գիտէ»:

Բանաստեղծները միայն պիտի ըսնայ թռչունին գաղտնիքը: Անոնք միայն պիտի կարենան հետեւիլ իրենց հոգիին աչքերով, գիշերին ու փոթորիկին մէջ, փոքրիկ բարախուն սրտին որ պատսպարան մը կը փնտռէ անհունութեան գիրկը: Բանաստեղծները միայն որ մարմիններու մէջ կը ներկայացնեն հոգիներու երեւակայիլի պատկերը, մեզի պիտի յայտնեն այնպիսի խորհուրդներ, որոնցմով կեանքը թրթռուն և հնչող տեսականութիւնը պիտի ըլլայ մեր ներքին ծայներուն, մեր ներաշխարհի դիթամկան սրինգին:

Գիտէք պարակերէն այն տաղը որ կ'ըսէ.

«Ան կը բաղխէ սիրածին դուռը, ու ներսէն ձայն մը կը կանչէ. «Ո՛վ է ան»:

«Ես եմ», կ'ըսէ եկուորը: Ու ձայնը կը պատասխանէ անոր. «Այս տունին մէջ տեղ չկայ քեզի և ինծի համար»:

Եւ դուռը զոց կը մնայ: Այն ատեն սիրահարը անապատ քաջուելով ծոմ կը պահէ, կ'աղօթէ անհունութեան մէջ: Տարի մը յետոյ կը վերադառնայ և կը բաղխէ դուռը.

«Վերստին ձայնը կը հարցնէ անոր. «Ո՛վ է ան»:

Ու պատասխանողը՝ «դուն ինքզեմ»:

«Եւ դուռը կը բացուի անոր առջեւ»:

Անոնց առջեւ միայն որոնք իրենց հոգին կը պատրաստեն միակ Սիրոյ խորանին, որոնք իրենց լսողութիւնը կը կախարդեն միակ Շեշտին, որոնք իրենց ջօշափելիքը լոյսով կը մարձեն միակ Ձեռին, որոնք իրենց տեսողութեան հորիզոնը կը պարփակեն միակ Գեղորդիկին համար, պիտի բացուի դուռը Հրաշքին որ բանաստեղծութիւնն է...:

ԱՐՄԵՆ-ԵՐԵՎԱՆ

